

AZ ELLOPOTT EMLÉKEK KÖNYVE

GreCsó Krisztián: *Vera*

Február 28-án a Radnóti Színházban mutatták be GreCsó Krisztián legújabb regényét, a *Verát*. A könyv megjelenését egészen rendkívüli várakozás előzte meg, elsősorban az itthon szokatlannak számító nagyszabású marketinghadjárat miatt. GreCsó jó ideje nagyon tudatosan építi, használja a közösségi médiát, és ebben partnere a kiadója is. A reklámkampány idején lehetett verás képeslapot küldeni a szerzőnek, készült rövid, kedvcsináló trailer a könyvhöz Vecsei H. Miklós narrálásával, a troli- és buszmegállóknál pedig hatalmas plakátokon megjelent GreCsó Krisztián és az új könyv képe, egy meglehetősen sejtelmes mottóval: „Vera – a mi jobbik énünk”. Ez a szöveg a borítóval együtt nem sokat árul el a műről, sőt igazság szerint a mű elolvasása után is elég nehéz mit kezdeni a „mi jobbik énünk” kitételrel.

Van ugyanis néhány akadály, amelyet le kell küzdenie a befogadónak a regény olvasása során. Ezek legtöbbje azonban termékeny, izgalmas meglepetést tartogat.

A *Vera* esetében már maga a műfaj is kérdéses: a nyitó fejezet olyan erősen hozza a klasszikus lányregények hangulatát, képi világát, összes sztereotip helyzetét, hogy az olvasó szinte zavarba jön, nem tudván eldönteni, jó helyen jár-e Béla bácsi fergeteges születésnap buliján, ahol a férfiak egyre részegebbek, a nők meg egyre kínosabban érzik magukat. A két főszereplő kislány egymáshoz való viszonya szintén klasszikus felállás: Sári, a kapásból ellenszenves gazdag, hiú, fodros szoknyás, lakkozott hajú úrilány és a címszereplő Vera, az elgondolkodó, kedves, szerény gyerek, aki nyilván felnéz barátnőjére. A leírások, helyzetek sorra hívják elő a gyerekkori, (kis)kamaszkori olvasmányok emlékeit: a mottóban megidézett *Abigél* mellett Szalay Lenke *Mogyoró*-könyvei, de leginkább egy másik Szabó Magda-regény, a *Születésnap* képei jelennek meg az értelmezői horizonton. Itt a párhuzamok igen szembeötlők, a főbb szereplők egyértelműen azonosíthatónak tűnnek: Sári és Auer Szilvia a kényeskedő, fennhéjázó barátnők, Józef és Varjas Miklós a zűrös

körülmények közül származó udvarlók, Dudás Jutka és Mikes Jutka pedig a jóérzésű, eminens lányok, akikkel igazából barátkoznia kellene a főhősnek, aki komoly átalakulásra, Szabó Magda regényében jellemfejlődésen megy keresztül. Mindkét műben megjelenik a születésnap motívuma: Illés Bori és Vera is egy nem túl divatos télikabátot kap, aminek eltérő okokból ugyan, de egyikük sem tud igazán örülni. Ez az összeolvashatóság persze amiatt válik igazán érdekessé, mert GreCsó nagyszerű érzéssel egészen más irányba mozdítja el a saját szövegét. Finoman, mégis nagyon egyértelműen eltolódnak a hangsúlyok, és végül Vera körül szinte elfogy a levegő, a regény pedig egyre nyomasztóbbá válik.

Magvető Kiadó
Budapest, 2019
336 oldal, 3699 Ft

Valahol itt ragadható meg a mű legnagyobb erénye és egyszersmind nehézkessége is: a klasszikus lányregény-vonulat nem igazán működik a *Verában*. A kislány alakjának megformálása sokszor túlzásokba megy át: gyerekességét például (főleg a könyv elején) az állandó édességevés vagy az arra való vágyakozás hivatott hangsúlyozni. Ez még akár működhetne is, de hamar zavaróvá válik a rengeteg cukormáz, színes sütemény, fagyalt, mazsola. Ehhez hasonló sablon a vizeleti inger, a „kislány, akinek pisilnie kell” képe. Szinte látjuk magunk előtt a berogyasztott térdeit összeszorító copfos kislányt, ahogy kétségbeesetten néz körül. Ez a kép is, főleg az ismétlődés miatt, inkább hitelteleníti, mintsem élővé teszi Vera karakterét. Érdekes módon a harmadik ilyen zavaró tényező az egyetlen, ahol az olvasónak revideálnia kell nézeteit, itt ugyanis idővel nagyon is fontos magyarázatra derül fény: a főszereplő szóhasználata is manírosnak, túl édesnek hat. Szüleit mamának és papának szólítja, a copfot „foncsiknak” mondja. Ezeknek a szófordulatoknak azonban komoly jelentőségük lesz a történet előrehaladtával.

A jó hír tehát az, hogy Grecsó Krisztián nem lányregényt írt. Hanem egy nagyon okos, nagyon finom szövetű regényt, amelynek csak a kiinduló helyzete, scenírozása hozza magával a pöttös könyvek nosztalgikus hangulatát. Grecsó a múltnak egészen más szelét idézi meg: a magyarországi nyolcvanas évek izzadságszagú, melegítőnadrágos, nejlonba csomagolt korrump világát, ahol a férfiak családottságukban és keserűségükben szinte megállás nélkül isznak, a nők pedig makacsul, lehajtott fejjel, halk hanggal próbálják összetartani a családot. A gyerekek pedig gyerekek, ahogy minden időben változatlanul azok: a saját világukban élnek, a saját dilemmáikkal küzdenek, szeretetre, szerelemre vágnak, barátkoznak és veszekednek.

A történet kiindulópontja ennek az örök gyereklétnek a megtörése. A regény során tanúi leszünk Vera felnőtté válásának, annak, ahogy a felnőtt világ – lassú méregként, mégis meglehetősen brutálisan – betör a tizenegy éves kislány életébe, mindenestül felforgatva, szétforgácsolva azt.

Grecsó olyan virtuóz módon teremti meg a narrátori nézőpontot, hogy az képes még egyet csavarni a műfaj kérdésén. A móríci hagyományhoz köthető elbeszélő nem omnipotens vagy legalábbis nem adja jelét annak, hogy mindent tudna az elkövetkezendő események alakulásáról. Vera nézőpontját közvetíti, mégsem azonosul azzal. Hosszú, néha csapongó, nehezen követhető gondolatfutamokat olvasunk, amelyekben Grecsó (ellentétben néhány külsőséggel) nagyon plasztikusan, megdöbbentő pontossággal ragadja meg egy kiskamasz lelkivilágát, pillantásának irányait. A narrátori hang izgalmassága abban rejlik, hogy noha Vera nagyon kifinomult szemlélő, rengeteg részletre felfigyel és próbál egyszerre mindent felfogni, korából fakadóan az összefüggések nagy részét nem érti, értheti meg, ellentétben az olvasóval, aki pár lépéssel így mindig a főhős előtt jár, mert könnyebben összerakja a kirakóst a kislány titokzatos múltjáról. A narrátor egyszerűen csak rögzíti a lány fejében lejátszódó monológot, az értelmezést teljes egészében a befogóra bízta. Ez a kettős helyzet, macska-egér játék a befogadó, a főhős és annak felnőtt környezete között nagyszerű krimihangulatot kölcsönöz a műnek. Az olvasó néha szinte fejevesztve olvas, hogy minél előbb felderítse a rejtélyt, amit a könyvben jól-rosszul próbálnak leplezni Vera elől.

A *Vera* nem egyszerűen egy felnőtté válás története, vagy legalábbis nem egy egyenes, belátható utat mutat meg, aminek a végén a kiskamaszból felnőtt ember lesz. A főszereplő életében egyszerre indul meg több jelentős változás, amelyeknek az összefüggéseit ő nem is feltétlenül érzi, az eseményeknek néha csak elszenvedője és nem aktív részese. Izgalmas és olykor megindító figyelni, ahogy elkezd valós döntéseket hozni és azok szerint cselekedni. Megindító, főleg olyankor, amikor egyértelmű, hogy a helyzet nem kínál fel helyes döntést, csak rossz verziók közül választhat, Vera mégis elég erős lesz ahhoz, hogy válasszon. A nyolcvanas évek korrump világa nem sok lehetőséget hagy neki: több-

szőr hazugságra, kisebb csalásra kényszerül, mert a felnőttek (olykor akaratlanul is) kényszerhelyzetbe hozzák.

A mottóban megidézett két műtől (*Abigél, A Pál utcai fiúk*) eltérően Grecsó regényében a felnőttek szerepe sok helyen meglehetősen kétséges. Nem oszlanak egyértelműen jókra vagy ártó szándékúakra, ennél sokkal valószerűbbek: esendők, kiszolgáltatottak, jószívűek, rosszindulatúak, megértők, segítőkészek vagy ignoránsak. Mai szemmel már szinte érthetetlen az a stratégia, amelyet következetesen gyakorolnak Verával szemben. Mindenáron titkolni akarják előle származását úgy, hogy közben a kislány környezetében mindenki tudja az igazat.

Vera örökbefogadott gyerek, aki erről mit sem tud, mégis mintha sejtene valamit. Féltekenyen figyel a barátnője, Sári és édesanyja között a szembeötlő hasonlóságokat, míg kétségbeesve keresi ugyanezeket önmaga és saját anyja között. A könyv egyik legszebben kidolgozott szála a kettejük közti viszony, ami minden manírtól mentesen mutatja meg, hogy a szülő-gyerek viszonyban csak a szeretet számít. Az a feltétel nélküli szeretet, amely Vera és (nevelő)anyja között van, ténylegesen képes zárójelbe tenni minden kérdést, kétséget, amely a környezetükben (és velük együtt az olvasóban is) felmerülhet az örökbefogadott gyerek és szülei kapcsolatát illetően. Grecsó nagyon érzékenyen nyúl témájához, a két szereplő egy-egy jelenetben szinte egybeolvad, olyan erős a néma egyetértés, szövetség közöttük, hogy szavak nélkül is értik egymást.

Vera identitásának egyik legfontosabb kifejezője a nyelv, amely két irányból megközeleltve is fontos szerepet játszik a kislány életében. Egyrészt gyerek-voltát is jelöli, hiszen többször ütközik gyerekként nyelvi akadályokba. Korából fakadóan korlátozott nyelvi kód áll rendelkezésére, így sokszor képtelen kifejezni érzéseit, vagy attól fél, hogy ha kimondja őket, értelmetlennek fognak hatni. Erre jó példa a regényben nagyon gyakran felmerülő, Vera által kreált „szomorú-izgulás” kifejezés, amely valójában a szorongást jelenti. Ebből a kitalált szóból kiderül, hogy mennyire fogékony, érzékeny gyerek a főhős, aki meglepő pontossággal körül tudja írni érzéseit, mégis csapdában érzi magát, mert nem képes valódi nevén nevezni a dolgokat. Az olvasó már ezen a példán keresztül érzékelheti a problémát: annyiszor elhangzik a műben a „szomorú-izgulás”, hogy idővel kényszeredettnek hat. Rövid ideig ugyanígy zavaró lehet egy másik feltűnő szóhasználat: Vera a szüleit mamának és papának szólítja. Itt azonban maga a kislány reflektál viszonylag hamar, kiderül, hogy ő maga sem érti, szüleit miért nem anyának és apának kell hívnia. Ebben az esetben tehát egy, a történet során okosan elhelyezett nyommal van dolgunk, ami az alapos olvasó (és persze Vera) számára már előrevetítheti, hogy a szülők körül kell keresni a titok nyitját.

Vera szóhasználata még egy szempontból jelentős: ez is az anyjához való kötődés egyik fontos formája. Olyan jellegzetes nyelvet beszél anyanyelvként, amelyet nevelőanyjától tanult és tele van tájnyelvi kifejezéssel. Ilyen a már említett „fonszik” szó, ami a copfot jelöli. A szerző sajnos itt is túlzásba esik: annyiszor hangzik el (van, hogy egyetlen oldalon), hogy kezd zavaróvá válni. Jelentősége azonban tényleges: ahogy Vera kezd tisztán látni, ahogy eljut a felnőtté válásának arra a pontjára, ahonnan már ő is tudja, nincs visszaút, elhagyja az anyjától örökölt szavakat: „van rajta egy vízpipók-csodapókos matrica, amit Oravecz nagyí és a mama úgy neveznek, levonó, de Vera már leszokott róla, mert senki sem nevezi a matricát levonónak, a hegyezőt faragónak, a szotyolát makukának, a kapucnit süsünek [...] Vera a kedvenc szaváról is leszokott már, ahelyett is azt mondja ösztönösen, hogy copf, pedig tudja, ha ilyeneket mond, bántja a mamát, mert az olyan, mintha eltévedt volna, mintha nem akarná tudni, hogy ezek az ő titkos szavaik, amiket a mama messziről hozott, otthonról, a falujából, Szirmabesenyőről” (227.).

A könyv egy másik fontos szála, az első szerelem megélése is magában hordozza a nyelvi korlátok problémáját: Vera szerelme József, egy lengyel fiú, aki jól beszél ugyan

magyarul, de ha feldúlt vagy dühös, lengyel szavakat kever a mondandójába, ezzel mintegy ellehetetlenítve, hogy Vera megértse őt, illetve jelezve, hogy mennyire visszavágyik hazájába, Lengyelországba.

A felnőttek és a gyerekek világának határa is a nyelven keresztül sérül: az olvasó egészen addig lehet bizonytalan, hogy mennyiben lány- vagy ifjúsági regény, amit a kezében tart, amíg az egyik szereplő meg nem szeg egy addig alapvetőnek tűnő normát és közvetlenül a főhőssel, vagyis egy gyerekkel beszél trágár módon: „Géza bácsinak lefordult a fejéről a középre befésült haja, »te kis ribanc!«, sziszegte. Vera nem tudta, miért, de ez az ocsmányság ott hirtelen jól jött neki, megkönnyebbült tőle” (198.). Ez a teljes kontextusban megrázó erejű mondat szintén a nyelven keresztül ugyanúgy megfosztja Verát gyermekségétől, mint a másik jelenet, amelyben véletlenül szemtanúja lesz egy színházi öltözőben lezajló közösülésnek.

Grecsó Krisztián elkötelezett olvasói tudhatják, hogy Vera története nem ér véget ezzel a regénnyel, sőt, ha úgy tetszik, nem is itt kezdődött. A 2016-os *Jelmezbál* lapjain már találkozhattunk a felnőtt Verával, megismerhettük életének alakulását. Egészen különleges élmény összeolvasni a két művet és figyelmes munkával összerakni a képet, amely kiadja Verának, ennek a nagyszívű, érzékeny lánynak a néha túlzásoktól sem mentes, mégis hűsbavágoan hiteles, mindennaposságában felkavaró élettörténetét.